

Referanser: KR 9/18

Arkivsak: 21/04070-6

Saksdokumenter:

PwC_Dnk_Notat_innkjøp_og_menneskerettigheter

Kirken som økonomisk aktør og ansvarlig forvalter

Sammendrag

Som økonomisk aktør spiller Den norske kirke og dens medlemmer en viktig rolle i arbeidet for bærekraftsmålene og menneskerettigheter, lokalt og nasjonalt. Denne saken belyser dette gjennom innledningsvis å redegjøre for det teologiske utgangspunktet og rammeverket. Videre tar saken opp sentrale verdier som menneskeverd, rettferdighet og vern om skaperverket i relasjon til kirkens praksis. Saken utforsker så hvordan kirken som økonomisk aktør og forvalter aktivt kan arbeide for en mer rettferdig verden. Saken har sitt primære fokus på kirkens rolle som økonomisk aktør når det gjelder to forhold: kjøp av varer og tjenester, og forvaltning av kapital. I tillegg står rollen kirken har som verdibærer, og mulighet for påvirkning gjennom samarbeidsrelasjoner og myndighetsdialog, sentralt i saken.

Forslag til vedtak

Kirkerådet anbefaler Kirkemøtet å gjøre følgende vedtak:

I møte med et økende gap mellom fattige og rike kalles kirken til kamp for livet, for rettferdighet, og til oppgjør med undertrykkelse og ødeleggelse. Kirkemøtet vil at:

1. Den norske kirke skal fremme menneskerettigheter og bærekraft gjennom sine innkjøp ved å:
 - a) Prioritere menneskerettigheter og bærekraftig utvikling i verdikjeden i innkjøp i alle ledd.
 - b) Styrke kompetansen på risiko knyttet til bærekraft og menneskerettigheter i innkjøp.
 - c) Styrke arbeidet med å etablere innkjøpsreglement, rutiner og kapasitet som selvstendig økonomisk aktør.
 - d) Foreta risikobasert kontroll med særlig utsatte sektorer.
2. Den norske kirke skal fremme menneskerettigheter og bærekraft i sin kapitalforvaltning ved å:
 - a) Forvalte kapital ansvarlig gjennom langsiktig, aktiv kapitalforvaltning som bidrar til bærekraftig utvikling og ivaretar menneskerettigheter.

- b) Investere i ansvarlige¹ selskap som anvender høye menneskerettsstandarder.
 - c) Bekjempe urettferdighet gjennom å vektlegge rettferdig skattlegging i kapitalforvaltningen.
3. Den norske kirke skal fremme global økonomisk rettferdighet gjennom nettverks- og påvirkningsarbeid ved å:
- a) Utruste kirkens menigheter og medlemmer til å ta gode, etisk baserte valg i forbruk og innkjøp, og til å være endringsagenter for rettferdighet lokalt, nasjonalt og internasjonalt.
 - b) Søke samarbeid for høye menneskeretts- og miljøstandarder i innkjøp og kapitalforvaltning .
 - c) Fremme menneskerettigheter, anstendig arbeid, miljøhensyn og bærekraftig utvikling gjennom nettverks- og påvirkningsarbeid i Norge og internasjonalt.

Saksorientering

Teologisk utgangspunkt

Vern om skaperverket, menneskeverd og rettferdighet er teologiske og etiske grunnlagsverdier som angir retning for Den norske kirke som økonomisk aktør. Økende ulikhet, grådighet og ekstrem rikdom utfordrer kristne verdier. Menneskerettighetene og bærekraftsmålene gir viktige standarder for kirkens atferd i et språk som deles med andre samfunnsaktører. Kirkens kapitalforvaltning og innkjøp av varer og tjenester skal bidra til å realisere både kristne grunnverdier, menneskerettighetene og bærekraftsmålene.

Vern om skaperverket

Kirkens engasjement for klima og miljø har en bred bibelsk forankring. Hele skaperverket bunner i Guds gode mening (1. Mos 1, 31). Mange steder i Det gamle testamentet kommer storheten i skaperverket til uttrykk, også som undring og uttrykk for tro. I Det nye testamentet finnes sterke vitnesbyrd om Guds omsorg for alt det skapte (Luk 12,22, Joh 10, Rom 8,22 og Kol 1,15-20), og menneskets relasjon til skaperverket (1. Kor 12,26). Inkarnasjonen i seg selv viser forbindelsen mellom Gud og verden: «Ved selv å være en del av skaperverket garanterer Kristus den materielle verdens ukrenkelighet»². En slik relasjonell tilnærming får konsekvenser for hvordan mennesket forvalter skaperverket.

Menneskeverd

Da Gud hadde skapt verden så Gud på det han hadde gjort, «og se, det var svært godt!» (1. Mos 1,31). I denne beretningen fortelles noe allmenngyldig om hele skaperverkets verdi. Samtidig sier fortellingen at mennesket er skapt i Guds bilde (1. Mos 1,26-27), noe som er grunnleggende for forståelsen av menneskets verdi. I Det nye testamentet er lignelsen om den barmhjertige samaritan (Luk 10,25-37) en fortelling om menneskeverd, likeverd og barmhjertighet på tvers av grenser.

¹ Innenfor investeringer er det en akse fra «ansvarlig» til «bærekraftig» til «impact». «Ansvarlig» er det grunnleggende, «bærekraftig» innebærer høyere ambisjoner og «impact» er det mest ambisiøse hvor man investerer for gode formål. Den norske kirkes investeringsportefølje har beveget seg fra å være overveiende i «ansvarlig»-kategorien til en jevnere fordeling mellom «ansvarlig» og «bærekraftig».

² Peter Halldorf, Vandring mot lyset, Verbum forlag 2021, side 82

Fortellingene om Sakkeus (Luk 19,1-10) og om sauene som ble funnet igjen (Luk 15,4-7) forteller begge om menneskesønnen som er kommet for å lete etter de bortkomne. I Saligprisningene (Matt 5,1-12 og Luk 6,20-23) er menneskets verd ikke knyttet til vellykkethet, som helse, flinkhet, rikdom og lykke. Det er snarere de fattige, de som sørger og de ydmyke som skal få sin lønn. Alle disse tekstene underbygger en forståelse av at «ingen skal utelates», slik det beskrives nedenfor som prinsipp for bærekraftsmålene.

Rettferdighet

Rettferdighet er et sentralt bibelsk begrep. I Det gamle testamentet er den rettferdige den som gjør rett ved å følge loven, eller den som viser klok fremferd. Hos profetene ligger det å gjøre rett i å søke Gud (Jes 56), som er det eneste som gir løfte om varig fred og rettferdighet (Jes 61). Paulus både viderefører og utfordrer den gammeltestamentlige forståelsen av rettferdighet. Ifølge Paulus har loven sin funksjon, men ingen klarer alene å bli rettferdige overfor Gud ved loven, Guds rettferdighet gis gjennom troen på Jesus Kristus (Rom 3,21–31, Ef 2,8). Rettferdighet er et allment begrep, men får en særegen betydning i kristen forståelse av Guds rettferdighet. I Saligprisningene (Matt 5,6-10) finnes både et kall til rettferdighet og et løfte om rettferdighet.

Rikdom og grådighet som etiske utfordringer

Kirken har lenge arbeidet med å rette søkelyset mot overforbruk og grådighet. Jan Olav Henriksens «Forbrukersamfunnet som etisk utfordring : En utredning for Bispemøtet» var et viktig dokument da det kom i 1992³. Kirkenes Verdensråd (KV) identifiserer i boken «The Greed Line. Tool for a just economy»⁴ grådighet som årsak for krisene i finans, økonomi, politikk og økologi. Hovedproblemet ligger ikke først og fremst på det individuelle planet, men det strukturelle. Finans- og økonomisystemer er fundert på premisset om at mer økonomisk vekst og profitt alltid er et gode. Sosiale og økologiske problemer som følger i kjølvannet blir, bevisst og ubevisst, neglisjert eller nedprioritert. Grådighet er et åndelig og moralsk tema. Den norske kirke må sammen med kirkene verden over erkjenne sin rolle i å fremme bevissthet og kunnskap om økonomiske forhold og bekjempe grådighet på alle nivåer.

Bærekraftsmålene og menneskerettighetene som allmenne uttrykk for kristne verdier

Det internasjonale menneskerettighetssystemet har siden Verdenserklæringen menneskerettigheter ble vedtatt i 1948 vært et sentralt referansepunkt og verktøy for kirker verden over. I menneskerettighetene er kristne verdier som verdighet, rettferdighet og nestekjærlighet gitt et allmennmenneskelig uttrykk. Dette gjør det mulig for kristne å stå sammen med andre på tvers av tro og livssyn i arbeidet for å verne om mennesket. Menneskerettighetssystemet består av standarder og juridiske forpliktelser som begrenser myndigheters maktbruk og forplikter stater til å oppfylle grunnleggende rettigheter for sine innbyggere. Menneskerettighetene utgjør også viktige og allment aksepterte standarder for ikke-statlige aktører, inkludert Den norske kirke⁵. De siste 10-15 årene har det også vært en økende anerkjennelse av private aktørers ansvar i møte med menneskerettighetsbrudd. FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter fra 2011 identifiserer bedriftenes ansvar for å respektere menneskerettighetene i sin virksomhet, statenes ansvar for å

³ [Forbrukersamfunnet som etisk utfordring : en utredning for Bispemøtet 1992, utgitt på verbum forlag og tilgjengelig digitalt på Nasjonalbiblioteket \(nb.no\)](#)

⁴ Athena Peralta og Rogate Mshana (red.), «The Greed line. Tool for a just economy», WCC publications, Geneva 2016

⁵ Utredningen Sett undertrykte fri: [Den norske kirkes engasjement for menneskerettighetene fra 2014](#) drøfter kirkens ansvar som moralsk pliktberer overfor menneskerettighetene (kap. 5)

beskytte innbyggerne mot overgrep fra private aktører, og det felles ansvaret for å sikre effektive klageordninger.⁶

FNs bærekraftsmål bygger på menneskerettighetene, men er utformet som mål for menneskelig velferd og vern om jorda. Målene skal nås innen 2030. De 17 målene og 169 delmålene gir en ny giv og forpliktelse for stater, men også for andre aktører som selskaper, organisasjoner og kirker. Med bærekraftsmålene har kirken fått en ny felles plattform med kommuner, nasjonale myndigheter, næringsliv og frivillige organisasjoner. De ulike aktørene må samarbeide om ambisiøse tiltak for å verne om natur, klima, lokalsamfunn og menneskets velferd.

Rettslige rammer for samtaler om innkjøp og kapitalforvaltning i Den norske kirke

Kirkemøtet er øverste representative organ i Den norske kirke og kan fastsette ulike typer rammer og fellesløsninger som skal gjelde for hele trossamfunnet. Det betyr blant annet at Kirkemøtet kan gi bestemmelser om økonomiforvaltning i rettssubjektet Den norske kirke, men også generelle retningslinjer for soknets innkjøp og kapitalforvaltning. De konkrete beslutningene i slike saker må likevel soknets organer selv fatte. Både virksomheten i soknene og i rettssubjektet Den norske kirke er i dag underlagt lov om offentlige anskaffelser.

1. Den norske kirke skal fremme menneskerettigheter og bærekraft gjennom sine innkjøp

I forberedelsene til denne saken har konsulentselskapet PriceWaterhouseCoopers Norge (PwC) utarbeidet notatet «Kirken som økonomisk aktør. Innkjøp og menneskerettigheter» på oppdrag fra Kirkerådet. Dette ligger vedlagt saken. På bakgrunn av intervjuer med representanter for utvalgte fellelråd og Kirkerådet, samt gjennomgang av regnskap og annen tilgjengelig dokumentasjon, identifiserer notatet risikoområder og muligheter knyttet til menneskerettighetene og Den norske kirkes innkjøp av varer og tjenester. Dette kapitlet om innkjøp baserer seg i stor grad på dette notatet.

Trossamfunnet Den norske kirke står årlig for innkjøp til en verdi av om lag 1,5 milliarder kroner. Blant de største kategoriene er nybygg av kirker, vedlikehold og rehabilitering av kirker, IKT- tjenester, reisevirksomhet og kurs og konferanse. Innkjøpene er fordelt på Rettssubjektet Den norske kirke (250-300 millioner årlig) og kirkelige fellelråd.

I et klima-, natur- og ressursperspektiv bør refleksjoner om innkjøp starte med en refleksjon over hvilket forbruk som er av det gode. På alle nivåer bør man gjennomtenke hvilke innkjøp som er sentrale for å styrke det kirkelige arbeidet, og hva som kan kuttes ut eller reduseres. Kjøpes det inn ting av kvalitet som er laget for å vare, eller bruker man penger på engangsprodukter hvor klimafotavtrykket er større enn nødvendig?

De fleste varer og tjenester som kjøpes inn av Den norske kirke, har leverandørkjeder utenfor Norges grenser. Materialer til bygg, digitale produkter og alminnelige dagligvarer er ofte produsert i andre deler av verden. Selskaper som selger reiser og håndverkstjenester til Den norske kirke kan igjen benytte seg av tjenester fra underleverandører. Kjøp av varer og tjenester er et felt som generelt innebærer høy risiko for medvirkning til menneskerettighetsbrudd, utnyttelse av mennesker og ødeleggelse av natur og klima, ikke minst i leverandørkjedene. For en verdibasert

⁶ https://www.ohchr.org/documents/publications/guidingprinciplesbusinessshr_en.pdf

aktør som Den norske kirke er det avgjørende å kjenne til risikobildet knyttet til egne innkjøp av varer og tjenester. Dette er grunnlaget for å kunne stille krav og påvirke utviklingen i en positiv retning.

Det skjer betydelige og raske endringer på dette feltet, i Norge og internasjonalt. I 2021 vedtok Stortinget Lov om Virksomheters åpenhet og arbeid med grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold (Åpenhetsloven). Loven trer i kraft 1. juli 2022. Loven skal «fremme virksomheters respekt for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold i forbindelse med produksjon av varer og levering av tjenester, og sikre allmennheten tilgang til informasjon om hvordan virksomheter håndterer negative konsekvenser for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold.»⁷ Med denne loven, som også har sine paralleller i andre europeiske land og i EU, er rammevilkår i endring.

Åpenhetsloven gjelder for «større virksomheter som er hjemmehørende i Norge, og som tilbyr varer og tjenester i eller utenfor Norge.» Loven gjelder forbruker- og næringslivsforhold, og håndheves av Forbrukertilsynet og Markedsrådet.⁸ Kirkerådet antar at kirken kan være omfattet av det å tilby tjenester, og at åpenhetsloven i så fall gjelder for det nasjonale rettssubjektet Den norske kirke som en større virksomhet.⁹ De fleste sokn er derimot ikke større virksomhet, hverken gjennom menighetsråd eller fellesråd.¹⁰ Motivene til åpenhetsloven viser en sammenheng mellom regnskapsloven og åpenhetsloven, og at «virksomheter som ikke er regnskapspliktige etter regnskapsloven, ikke vil anses som en større virksomhet etter definisjonen.»¹¹ Departementet har i praksis gjort unntak fra regnskapsloven for soknene gjennom egen forskrift om deres økonomiforvaltning.¹² Dette taler etter Kirkerådets vurdering for at åpenhetsloven ikke gjelder for de sokneorganene som tilsynelatende fyller definisjonen i åpenhetsloven § 3.

Med Åpenhetsloven vil kirken altså få hjelp i arbeidet for bærekraft og menneskerettigheter på innkjøpsfeltet. I kommunal sektor står dessuten bærekraftsmålene sentralt i planarbeid og styring, noe som i økende grad er tilfelle også i kirken. Ambisjonen for kirken bør være å være en pådriver for bærekraft og menneskerettigheter. Samtidig kan kirken i mange tilfeller hente både inspirasjon og erfaring fra det offentlige og andre.

Ifølge PwC er det er ingenting med utøvelsen av virksomheten i Den norske kirke som tilsier at risikoen for å bidra til menneskerettighetsbrudd er større her enn for andre tilsvarende virksomheter i Norge. Den norske kirkes virksomhet kjennetegnes først og fremst av tjenesteyting, og det selges i veldig liten grad varer og tjenester. Mye av det som kjøpes inn, er forbruksmaterieil for driften av kirkens virksomhet, samt varer og tjenester knyttet til forvaltning av bygg og eiendom. Relativt sett er risikoen derfor noe lavere sammenlignet med andre aktører som handler mer fra utlandet og som i større grad er preget av kommersielle interesser.

På tross av en relativ lav risiko, er det likevel ifølge PwC enkelte sider ved Den norske kirke som trekker risikoen opp:

⁷ <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2021-06-18-99>

⁸ Åpenhetsloven § 9 og § 11

⁹ Åpenhetsloven § 2 og § 3 (1) a, jf. regnskapsloven § 1-2 (1) nr.12, jf. trossamfunnsloven § 14 (6).

¹⁰ I praksis må de ha balansesum over 35 mill. og minst 50 årsverk ila. et regnskapsår.

¹¹ Prop. 150 L (2020–2021) side 106.

¹² Regnskapsloven § 1-2 (1) nr. 12, jf. trossamfunnsloven § 14 (6), jf. Forskrift om økonomiforvaltningen i sokn i Den norske kirke.

- Den norske kirke har en segmentert struktur der innkjøp av varer og tjenester gjøres av mange forskjellige aktører og på ulike nivåer i organisasjonsstrukturen.
- Kompetansen og kapasiteten på innkjøp varierer blant de mange som sitter med ansvaret rundt i organisasjonen. Flere aktører gir også i intervjuer uttrykk for en manglende forståelse for de ulike risikoelementene knyttet til menneskerettighetsbrudd og delvis et ønske om å forstå mer av dette.
- Mange ønsker å sikre at menneskerettighetene ikke trues gjennom innkjøp, men beskriver kapasitetsutfordringer og manglende retningslinjer. Enkelte gir også uttrykk for at ressursituasjonen er såpass krevende at ytterligere byråkrati og hensyn knyttet til aktsomhetsvurderinger ikke er ønskelig.
- Det store innslaget av frivillighet i den kirkelige rådsstrukturen trekker opp risikoen.
- Mange fellesråd har fortsatt tette administrative bånd til kommunen etter at de frem til 1997 var en del av kommunal virksomhet, og de nyttiggjør seg i betydelig grad av kompetansen og ordningene som finnes innenfor kommunene. Disse båndene har imidlertid blitt svekket over tid, og det er derfor usikkert i hvilken grad fellesrådene kan regne med å lene seg på kommunene i innkjøpssaker i fremtiden.

Enkelte fellesråd benytter fortsatt kommunenes innkjøpsavtaler. Andre steder har fellesrådet inngått nye innkjøpsavtaler på egen hånd.

Når det gjelder risiko og utfordringer er det også hensiktsmessig å differensiere mellom kirken nasjonalt og lokalt. Den nasjonale delen av Den norske kirke (rettssubjektet) bruker det meste av sine budsjetter på lønn. Av totale kostnader på ca. 2,2 milliarder kroner, går 1,4 milliarder til lønn og sosiale ytelser (ca. 62 prosent). Deretter kommer det cirka 570 millioner kr i tilskudd til ulike kirkelige formål, samt noe innkjøp av varer og tjenester. Dette siste utgjorde 262 millioner kroner i 2020, noe ned fra 289 millioner kroner i 2019.

På lokalt nivå ligger de store utgiftene til bygging, renovasjon og vedlikehold av kirkebyggene. Det kjøpes varer og tjenester og gjøres en rekke store investeringer innenfor bygg og anlegg, en bransje som av Fafo nevnes som en særskilt risikobransje¹³. Risikoen for å bidra til menneskerettighetsbrudd ved kjøp av varer og tjenester er altså klart størst for det lokale nivået i Den norske kirke.

Sektorer med høyest risiko

Bygg og anlegg blir definert som den sektoren der risikoen for å bidra til menneskerettighetsbrudd er størst. Dette både fordi bransjen regnes som særlig utsatt og fordi den utgjør en så pass stor andel av innkjøp. I tillegg har *teknologibransjen* høy risiko. Dette knytter seg særlig til batterier til PCer, telefoner og lignende¹⁴. *Kurs og konferanser* peker seg ut som et område hvor risikoen er stor og hvor både sentralt og lokalt nivå i kirken gjør en del innkjøp. Dette kan både være stabsdager, stiftsdager eller andre kurs på bispedømmenivå, og Kirkemøtet og andre møter på nasjonalt nivå. Her er hotell- og restaurantbransjen en hovedleverandør. Innenfor denne bransjen er det en del bruk av underleverandører, blant annet innenfor mat og renhold. I tillegg er det stort behov for ufaglært arbeidskraft, noe

¹³ Se Brunovski, A. og Ødegård, A. M. (2019) Fafo-rapport 2019:35: Menneskehandel i arbeidslivet

¹⁴ Produksjon av batteri er avhengig av en rekke metaller og mineraler som utvinnes ved gruvevirksomhet, og hvor en stor andel av forekomsten finnes i land som er preget av konflikt. Et eksempel er Den demokratiske republikken Kongo (DRC) hvor det gjentatte ganger er påvist en sammenheng mellom utvinningen av disse metallene og finansieringen av væpnede konflikter og bruken av seksualisert vold mot kvinner.

som gjør bransjen utsatt for risiko. Bruk av bemanningsselskap, korttidskontrakter og liten organiseringsgrad kjennetegner bransjen og gjør den mer utsatt for utnyttelse enn andre bransjer. *Reise* er også en risikosektor. I tillegg til klimaeffekten av reiser, er det relativt høy risiko for utnyttelse knyttet til bruk av innleid ufaglært arbeidskraft innenfor renhold, bygg og anlegg og drift.

1.a) Vektlegge menneskerettigheter og bærekraftig utvikling i hele verdikjeden i innkjøp i alle ledd

Ansvar for å sikre at hensynet til mennesker og miljø er ivaretatt i produksjon og transport av en vare, kan aldri ligge hos forbruker alene. Til det er den globaliserte økonomien for kompleks, og kreftene som skaper utnyttelse er for sterke. Kirken har en viktig stemme i en verden der mennesker utnytter hverandre. Som en av landets største aktører i sivilsamfunnet, med nærvær over hele landet, har kirken særskilte muligheter som verdibærer. Den norske kirke kan også støtte seg på det globale kirkefelleskapet. Som en relativt stor organisasjon har kirken også en betydelig innkjøpsmakt dersom den brukes strategisk. Man kan forvente at lokale og nasjonale myndigheter lytter til kirkens representanter når disse rollene kombineres på en god måte.

Det første nødvendige steget er å anerkjenne det ansvaret kirken har som del av en verdensvid økonomi. Kirken må ta et verdibasert valg om å søke kunnskap og ta grep for å forbedre det avtrykket kirkens innkjøp har på mennesker og miljø.

1.b) Styrke kompetansen på risiko knyttet til bærekraft og menneskerettigheter i innkjøp

PwCs utredning peker på at en styrket og koordinert innkjøpskompetanse i Den norske kirke vil være vesentlig for å oppnå positiv påvirkning på mennesker og miljø. Dette kan også gagne Den norske kirke økonomisk. Det vil bli lettere å forhandle mer fordelaktige avtaler samtidig som man sikrer hensynet til menneskerettigheter og miljø. I tillegg ville det være enklere å føre kontroll med at Den norske kirke forholder seg korrekt til Lov om offentlige anskaffelser.

Innkjøp som organiseres felles kan imidlertid både gi bedre betingelser og øke mulighetene for å sikre etikk. Ett mulig virkemiddel kan være å opprette en kirkelig innkjøpsenhet for hele trossamfunnet¹⁵.

1.c) Styrke arbeidet med å etablere innkjøpsreglement, rutiner og kapasitet som selvstendig økonomisk aktør

En naturlig følge av at Den norske kirke har blitt en selvstendig økonomisk aktør, er økt behov for reglement og rutiner for innkjøp, herunder anbud. Den norske kirke er fortsatt underlagt lov om offentlige anskaffelser, men dette kan endre seg over tid. Å etablere et innkjøpsreglement for anskaffelser i Den norske kirke, som ivaretar hensynet til menneskerettigheter og bærekraftsmålene, vil være et viktig tiltak. Det må sikres hensiktsmessige og effektive rutiner og god praksis, veiledning og oppfølging.

Kirkerådet bør i samarbeid med KA, KNIF og Kirkevergelaget bygge opp kunnskap for å legge til rette for utvikling av hensiktsmessige rutiner og god praksis for innkjøp

¹⁵ En slik enhet vil både kunne foreta innkjøp for rettssubjektet, og fremforhandle avtaler, videreutvikle kompetanse og veilede menighetsråd og fellesråd på innkjøp.

i de ulike enhetene i Den norske kirke. Et viktig steg i kompetansebygging vil være å utvikle skriftlige veiledere for innkjøp for fellesråd. Veilederne kan gi konkrete råd om hvilke spørsmål man bør stille leverandører, hvilke krav som bør stilles, og hvordan man går frem i dialog med tilbydere. Veilederne bør være så generelle at de kan brukes til ulike typer innkjøp og av aktører med ulike størrelse. Det kan likevel vurderes om det skal utvikles spesifikke veiledere for kirkebygg, som er definert av PwC som den mest risikoutsatte sektoren for fellesrådene.

1.d) Foreta risikobasert kontroll med særlig utsatte sektorer

Å holde seg med gode veiledere og retningslinjer kan ha begrenset verdi hvis man ikke fører kontroll og tilsyn med at leverandørene overholder det de sier de gjør gjennom tilbudsprosesser eller annen informasjon. Det foreslås å ettergå om større leverandører innenfor bransjer med stor risiko opererer slik de sier i tilbudene sine og i henhold til de avtaler som gjøres. Organisering av et slikt arbeid kan skje gjennom prioritering av interne ressurser eller gjennom kjøp av tjeneste hos en ekstern aktør. PwC anser at et slikt kontrollansvar har størst effekt innenfor bransjer som bygg og anlegg og bemanning.

2. Den norske kirke skal fremme etikk og bærekraft gjennom sin kapitalforvaltning

Om kapitalforvaltningen

Forvaltningen av Den norske kirkes kapital på nasjonalt nivå skjer ved hjelp av *Investeringsstrategi for Den norske kirkes kapital*, og *Retningslinjer for samfunnsansvarlig finansforvaltning*, begge vedtatt første gang i januar 2018. I tråd med vedtak i sak KR 21/17 ble kapital på kr 225 mill. plassert i pengemarkedsfond i august 2017. Det ble også vedtatt at Kirkerådet skulle forelegges en kapitalforvaltningsstrategi våren 2018. Kirkerådet vedtok så i sak KR 9/18 at kapitalen skulle plasseres i en kombinasjon av aksjer, obligasjoner og pengemarked, samt å spre plasseringene i ulike norske og utenlandske aksjer og obligasjoner, med den hensikt å spre risikoen og samtidig oppnå høyere avkastning av kapitalen på sikt. Investeringsstrategien og retningslinjene ble revidert under Kirkerådets møter i henholdsvis desember 2021 og februar 2022.

Rettssubjektet Den norske kirke har en overskuddslikviditet¹⁶ som i dag utgjør cirka 340 millioner kroner og er plassert i en fondsportefølje via investeringsrådgiver Grieg Investor. Porteføljen består av 40 % aksjer (aksjefond) og 60 % i rentepapirer (obligasjonsfond og pengemarkedsfond).

Det andre nivået for kapitalforvaltning i Den norske kirke er soknet. Det finnes i dag ingen oversikt over hvor mye kapital som er investert fra menigheter i Den norske kirke, men enkelte sokn har mellom 10 og 100 millioner i investert kapital. Som eget rettssubjekt har soknet en selvstendig myndighet som er formulert i trossamfunnsloven § 11: «Både soknet og Den norske kirke er egne rettssubjekter og har rettigheter og forpliktelser, er part i avtaler med private og offentlige myndigheter og har partsstilling overfor domstoler og andre myndigheter».

Investeringsstrategien tegner opp strategien for finansforvaltningen til Den norske kirke. Den har en målsetning om å oppnå høyest mulig avkastning innenfor definerte kvalitative og kvantitative rammer. De etiske retningslinjene er basert på det

¹⁶ Overskuddslikviditet er frie midler som kan investeres, til forskjell fra egenkapital som kan være bundet opp i for eksempel eiendom.

overordnede verdigrunnlag for forvaltning av Den norske kirkes eiendeler, og skal sikre at finansporteføljen forvaltes i samsvar med kirkens etiske grunnholdninger og at finansielle hensyn avveies mot samfunnsansvar.

Grunnleggende utgangspunkt

Menneskeverdet og forvalteransvaret er retningsgivende for hvordan Den norske kirkes kapitalforvaltning skal utføres. Prinsippet om menneskelivets ukrenkelighet og alle menneskers like og unike verdi er grunnleggende for all kristen etikk. Menneskeverdet forplikter både negativt og positivt ved at det setter begrensninger for hvilke handlinger man kan foreta. Ethvert menneske skal aldri utnyttes, men tvert imot behandles med respekt. Det fordrer aktiv innsats for å fremme andre menneskers verdi og muligheter. Kirkens tro og forpliktelse på menneskeverdet er med på å danne grunnlaget for kirkens engasjement for menneskerettighetene, slik de er nedfelt i nasjonale og internasjonale konvensjoner som Norge er forpliktet overfor. Forvalteransvaret innebærer at alt kirken er i besittelse av og forvalter, grunnleggende sett er gitt av Gud. Mennesket er kalt til å forvalte Guds gaver og samarbeide om Guds visjon for menneskeheten og skaperverket.

Den norske kirke som ansvarlig økonomisk aktør og forvalter

Den norske kirke kan fremme etikk og bærekraft gjennom sin kapitalforvaltning på flere måter. Kirken kan benytte de mulighetene langsiktig, aktiv kapitalforvaltning gir til å påvirke samfunn og næringsliv i bærekraftig retning. Videre kan den foreta investeringer i ansvarlige selskap som anvender høye menneskerettighetsstandarder. Den kan også bekjempe urettferdighet gjennom å vektlegge rettferdig skattlegging i kapitalforvaltningen. Dette er retningsgivende for valgene Den norske kirke som en ansvarlig økonomisk aktør og forvalter tar gjennom sin kapitalforvaltning. Kirken har mulighet til å benytte flere virkemidler når det gjelder å arbeide for dette, hvorav sentrale virkemidler er eksklusjon, aktivt eierskap, positiv utvelgelse og impact-investeringer¹⁷:

- Velge og samarbeide med forvaltere som har kompetanse til å integrere risikoer og muligheter basert på kirkens verdier og mål på dette feltet, i alt fra analyser til investeringsanbefalinger og -beslutninger.
- Legge hovedvekten av investeringer i bærekraftige selskap og ekskludere plasseringer i bransjer som er problematiske ut ifra kirkens grunnleggende verdier og mål.
- Utnytte muligheten som kapitaleier for å innta et aktivt eierskap ved å søke å påvirke selskap, bransjer og finansmarked i positiv retning.
- Utforske mulighetene for å benytte impact-investeringer som virkemiddel¹⁸.

2.a) Forvalte kapital ansvarlig gjennom langsiktig, aktiv kapitalforvaltning som påvirker næringsliv og finansbransjen i bærekraftig retning

Den norske kirke skal være en ansvarlig eier i vid forstand. Det betyr at kirken vil bruke muligheten til å påvirke næringsliv og finansbransjen i bærekraftig retning. Selv om kirken er i besittelse av lite kapital sammenlignet med andre aktører på dette feltet, har den en viktig stemme. I kraft av medlemsstørrelsen kan den aktivt samle og stå sammen med for eksempel andre kirkelige aktører.

¹⁷ Impact-investeringer har som intensjon å utgjøre en sosial forskjell, og ikke bare gi en tradisjonell, finansiell avkastning – men gjennom investeringer oppnå såkalt «blended value», altså både sosiale resultater og finansiell avkastning. Gjennom slike investeringer kan investorer identifisere sektorer hvor de gjennom å investere kapital kan realisere effekter (impact) av spesifikk verdi for investoren. Dette kan f.eks. dreie seg om et geografisk område man søker å bidra til utvikling, en særlig målgruppe man ønsker å støtte, eller spesifikke sosiale eller miljørelaterte utfordringer man vil løse.

¹⁸ I henhold til dagens investeringsstrategi foretar Den norske kirke per i dag ikke impact-investeringer. Dette er tematikk det kan være aktuelt å utforske de neste årene.

Kirken kan forvalte kapital ansvarlig gjennom å aktivt investere i selskaper som bidrar til bærekraftig utvikling og som arbeider systematisk og målrettet i sine prosesser med problemstillinger som angår miljø, arbeidsforhold, menneskerettigheter og fattigdomsbekjempelse. Dette står også i sammenheng med Kirkemøtets vedtak i sak KM 15/21: «Redusere Den norske kirkes egne utslipp og miljøbelastning gjennom å» (...) «stille strenge krav om rettferdig handel og bærekraft ved innkjøp, anskaffelser og kapitalforvaltning» og «bruke egen kapital til å fremme bærekraft»¹⁹.

Den norske kirke vil arbeide med påvirkningsarbeid både på egen hånd og sammen med andre aktører. Church of England og Svenska kyrkan, som begge har betydelige investeringsporteføljer, har også begge oppnådd topplassering i FN-rangeringer av kapitalforvaltere²⁰. Den norske kirke er en liten finansiell aktør sammenlignet med disse kirkene, men det er naturlig man har nært samarbeid med søsterkirker. Denne påvirkningen kan i tillegg til den pågående kapitalforvaltning, blant annet uttrykkes gjennom opinionsdannelse, dialog med selskaper, bransjerepresentanter og andre aktører i markedet, utvikling av nye investeringsprodukter og støtte til ulike initiativer både i Norge og internasjonalt.

2.b) Foreta investeringer i ansvarlige selskap som anvender høye menneskerettighetsstandarder

Den norske kirke ønsker å bidra til en mer rettferdig verden. Forvaltere for Den norske kirke forventes derfor å velge selskaper basert på deres samfunnsnytte, hvor de internasjonale menneskerettighetene gir sentral veiledning. Dette dreier seg særlig om selskaper som systematisk og målrettet anvender høye menneskerettighetsstandarder, med et særlig fokus på anstendig arbeid. I tråd med dette bør investeringer og samarbeid rettes mot selskaper som:

- integrerer og anvender høye menneskerettighetsstandarder i sin forretningsmodell og strategi
- rapporterer og følger opp sitt ansvar og sine standarder basert på blant annet egne etiske retningslinjer og andre nasjonale og internasjonale retningslinjer og forpliktelser
- overholder internasjonalt regelverk rettet mot å beskytte mennesker og miljø, og agerer for å rette feil og mangler. Selskaper bør bruke sin makt og muligheter til å påvirke hele verdikjeder, i alt fra leverandører, underleverandører og til kunder

2.c) Bekjempe urettferdighet gjennom å vektlegge rettferdig skattlegging i kapitalforvaltningen

Den globale urettferdighetens kompleksitet og omfang må anerkjennes. Rettferdighet kan bare skapes i samspill mellom myndigheter, næringsliv, sivilsamfunn og enkeltmennesker. Kirken har lenge arbeidet med å rette søkelyset mot overforbruk og grådighet som et åndelig og moralsk tema. Kirkenes Verdensråd har gitt uttrykk for at det er viktig at kirkene erkjenner sin rolle i å fremme bevissthet og kunnskap om økonomiske forhold og bekjemper grådighet på alle nivåer.

Mangel på transparens, god nok internasjonal og nasjonal lovgivning og håndheving

¹⁹ Fra vedtaks punkt 2 i Kirkemøtesaken «Mer himmel på en truet jord – Den norske kirkes arbeid med klima, miljø og bærekraft.

²⁰ <https://internwww.svenskakyrkan.se/1459311>

av lovene, bidrar til at grådighet globalt gir seg utslag i korrupsjon, økonomisk kriminalitet, hvitvasking og skatteunndragelse. Slik opprettholdes urettferdighet. Misbruk av makt for personlig gevinst og unndragelse av midler fra fellesskapet er globale problem, med betydelige samfunnsmessige skadevirkninger. Det utgjør en trussel mot rettsstaten, demokratiske prosesser, menneskerettigheter og sosial rettferdighet. Kamp for skatterettferdighet (tax justice) har derfor blitt et viktig fokus for kirker, organisasjoner og sosiale bevegelser verden over. Mellomkirkelig råd er medlem av Tax Justice Network Norge, og er slik tilknyttet et ledende fagmiljø innenfor feltet. Verdensbanken, OECD og World Economic Forum peker på at korrupsjon er et av de største hindrene for bærekraftig økonomisk, politisk og sosial utvikling. Credit Suisse viste i 2016 at 1 % av verdens befolkning eier mer enn de 99 % andre²¹. Rapporten viser også at et globalt nettverk av skatteparadis tillater verdens rikeste å skjule formuler tilsvarende 7,6 trillioner amerikanske dollar²².

Ingen land er helt fri for korrupsjon, men de som kommer godt ut har en del felles trekk: Åpenhet i forvaltningen, pressefrihet, ivaretagelse av menneskerettigheter og et uavhengig rettsystem. Landene i bunnen av skalaen kjennetegnes ved utbredt straffrihet for korrupsjon, dårlig styresett og svake institusjoner.

Å kjempe for skatterettferdighet gjennom aktiv kapitalforvaltning er utfordrende på flere plan. Sentralt i denne saken er kompleksiteten i forretningsmodellene som per i dag gjør det vanskelig å operasjonalisere eller måle hvorvidt et selskap utøver skatteunndragelse eller aggressiv skatteplanlegging, da fondsforvaltere enda ikke har gode seleksjonskriterier for dette. Dette bør imidlertid ikke stå i veien for at Den norske kirke i tett dialog med fondsforvalter strekker seg etter å arbeide for økt rettferdighet også her, innenfor de rammene som er mulig å operasjonalisere.

For å bidra til å bekjempe global urettferdighet vil Den norske kirke gjennom sin kapitalforvaltning ha fokus på å fremme investeringer som bidrar til at skatt betales der verdier skapes, og å unngå plasseringer i selskaper som aktivt bruker skatteparadis for å unngå legitim beskatning, eller som er involvert i grov korrupsjon eller annen grov økonomisk kriminalitet.

3. Den norske kirke skal fremme global økonomisk rettferdighet gjennom nettverks- og påvirkningsarbeid

3.a) Utruste kirkens menigheter og medlemmer til å være endringsagenter for rettferdighet lokalt, nasjonalt og internasjonalt

Kamp for rettferdighet er én av fire dimensjoner i diakonien. I Plan for diakoni knyttes kampen for rettferdighet til bærekraftsmålene. Planen drøfter hvordan lokalmenigheten gjennom sitt daglige arbeid kommer i kontakt med urettferdighet i lokalsamfunnet. I planen heter det: «Kirkens oppgave er å skape fellesskap som både ivaretar og utfordrer, og å formidle håp om en bedre fremtid i både ord og handling.»

På kirkens egen ressurside om bærekraftsmålene, Bærekraftsboka.no, finnes verktøy for å hjelpe menighetsråd til å analysere egen drift i lys av bærekraftsmålene²³. Tiltak for å heve kompetansen på bærekrafts- og menneskerettighetsdimensjonen av innkjøp, vil styrke bærekraftsprofilen i

²¹ Gjengitt i rapport fra Oxfam International: <https://www.oxfamamerica.org/explore/research-publications/an-economy-for-the-1/>

²² Dette er mer enn bruttonasjonalproduktet til Tyskland og Storbritannia til sammen.

²³ Menighetene får her hjelp til å identifisere hvilke grep som kan tas for å styrke menighetens bidrag til bærekraftsmålene, samt hvordan man kan samarbeide strategisk med andre aktører i lokalmiljøet.

lokalkirkens innkjøp. Dette vil styrke muligheten for samarbeid med kommune, næringsliv og stat om bærekraft.

Som verdibærer har kirken også en rolle i å fremme respekt for livet. Et fokus i hele menigheten på hva som gir liv og hva som ødelegger, om velferd og grådighet, bevissthet og kunnskap om økonomiske forhold, kan oppmuntre til erkjennelse, omvendelse og endret atferd både hos enkeltmedlemmer og felleskapet. Kirken må gi konkret innhold til håp om endring. Sammen med organisasjoner på miljøfeltet er det laget gode veiledninger for et enklere og mer miljøvennlig liv. Nylig har Det norske misjonsselskap gitt ut et hefte med grådighet som tema²⁴. Jan Olav Henriksen og Arne Johan Vetlesens bok «Etikk i klimakrisens tid» er en annen aktuell ressurs.

3.b) Søke samarbeid for høye menneskeretts- og miljøstandarder i innkjøp og kapitalforvaltning

Kirken bør prioritere høyt å samarbeide med kommunen og andre partnere om menneskerettigheter og bærekraft. Alle kommuner er forpliktet på å levere på bærekraftsmålene, og lokalkirken kan være en viktig medspiller for kommunen i dette arbeidet. Kirken bør være kjent for sine høye standarder, og lære av andre aktører som lykkes i dette arbeidet. Felles retningslinjer og kompetansebygging vil utruste kirkens ansatte til å styrke arbeidet for bærekraft og menneskerettigheter både i egen drift og de ulike samarbeidsrelasjonene man står i lokalt. Det vil også utruste de ansatte til å være en pådriver overfor kommunen der det er behov for å styrke kompetansen og innsatsen på feltet.

3.c) Fremme menneskerettigheter, anstendig arbeid, miljøhensyn og bærekraftig utvikling gjennom nettverks- og påvirkningsarbeid i Norge og internasjonalt

Engasjement og arbeid for global rettferdighet har en lang tradisjon i Den norske kirke. Arbeidet er i stor grad inspirert av den internasjonale økumeniske bevegelsen, uttrykt særlig gjennom Den norske kirkes medlemskap i Kirkenes Verdensråd og Det lutherske verdensforbund. I Norge er arbeidet utviklet i nært samspill med Kirkens Nødhjelp.

Etisk handel og anstendig arbeid

Da merkeordningen Fairtrade Norge ble lansert i 1997, var Den norske kirke en av pådriverne. Kirkelige aktører var også sentrale i opprettelsen av Etisk handel Norge tre år senere. Å kjøpe fairtrademerkede produkter og handle etisk har vært og er fortsatt et viktig handlingsalternativ for enkeltpersoner og menigheter. Mange menigheter deltar i Norges kristne råds Global uke mot moderne slaveri. Mellomkirkelig råd har deltatt i nettverks- og påvirkningsarbeid på feltet, gjennom blant annet ForUM for utvikling og miljø, Norges kristne råd, Rettferdskonferansen og andre arenaer. Kirkerådet ble i 2020 medlem av Koalisjonen for ansvarlig næringsliv (KAN), en allianse av næringsliv, fagbevegelse og organisasjoner med formål å få vedtatt en menneskerettighetslov for næringslivet. Frivillige retningslinjer og standarder har ikke vært effektive nok som virkemidler for å bekjempe utnyttelse i leverandørkjedene. Derfor har det internasjonalt vært en bevegelse i retning av lovfestede forpliktelser for næringslivet. Målet om en

²⁴ https://nms.no/wp-content/uploads/2020/08/NMS_Samtalehefte_2020_lavoppl.pdf

menneskerettighetslov ble oppfylt med Åpenhetsloven i 2021, og KAN er i dag en møteplass og erfaringsnettverk.

Et styrket fokus på menneskerettigheter og bærekraft i kirkens egne innkjøp vil også tjene nettverks- og påvirkningsarbeidet, og det er mulig å se for seg en enda tydeligere rolle for kirken i dette arbeidet fremover. Det kan henge sammen med styrket engasjement gjennom Global uke, Etisk Handel Norge, KAN eller ForUM. Tematikken er også et naturlig tema i Kirkerådets dialog med myndighetene om implementering av Norges handlingsplan for bærekraftsmålene.

Kapitalforvaltning

Ved å gå sammen med andre aktører med felles mål, kan Den norske kirke ha større mulighet for å påvirke finansaktører enn gjennom kapitalforvaltningen alene. Internasjonalt kan Den norske kirke bruke medlemskapet i Church Investors Group til både læring, nettverksbygging og til å delta i felles initiativ eller kampanjer. FNs PRI (Principles for Responsible Investments) er også et viktig kompetansenettverk der medlemskap kan vurderes. I 2021 deltok Kirkerådet i et investorinitiativ om «konfliktmineraler», igangsatt av en av investorene i Den norske kirkes portefølje. I tiden fremover vil det jobbes aktivt med dialog med ulike aktører for å utforske ulike måter Kirkerådet kan bruke sin stemme sammen med andre. Det kan for eksempel vurderes om ulike kirkelige investorer i Norge kan samarbeide mer systematisk om påvirkningsarbeid.

I det norske sivilsamfunnet finnes også nettverk som jobber målrettet overfor investorer på spesifikke tema. Disse har mye kompetanse som Den norske kirke kan benytte seg av gjennom samarbeid. En del av disse er tilknyttet ForUM for utvikling og miljø.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Kirkerådet må fortløpende i sin forvaltning av Den norske kirkes kapital ta høyde for at investeringer for å fremme bærekraft og menneskerettigheter både lokalt og globalt på kortere sikt kan innebære høyere risiko. Organiseringen av oppfølgingen av Kirkemøtets vedtak kan videre ta ulike former med ulike økonomiske/administrative konsekvenser. En innkjøpsenhet kan organiseres internt i rettssubjektet, i samarbeid med andre aktører eller som en tjeneste som rettssubjektet kjøper. Likeledes kan risikobasert kontroll med særlig utsatte sektorer enten organiseres internt eller kjøpes som en tjeneste. Omfanget av en innkjøpsenhet og en kontrollenhet vil måtte vurderes innenfor Kirkerådets budsjetter. En koordinering av innkjøp kan også gi en besparelse både i rettssubjektet og i kirkelige fellesråd.